

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԵՐԻ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 բուրլի, $\frac{1}{2}$ տարեկանը — 1 բ. 50 կ.,
1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքան-
չիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ,
վերջին ,, ,, —10 ,,

Հասցէ՝ Шуша, Редакция газеты „Пайлак“. Ганджунцев. ул.
домъ Костандова. Schoucha, rédaction du journal „Phaïlak“.

ԲԱՅԻԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

„ՓԱՅԼԱԿ“

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր
լոյս է տեսնում առ այժմ շաբաթական երկու անգամ

Բաժանորդագիրն է. տարեկան 3 բ. կէս տարեկանը—1 բ. 50 կ.
ամսական —35 կ.

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Մեր Հասցէն՝ Шуша, редакция газеты „ПАЙЛАК“.

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԶԷ ԸՆԴՈՒՆԻՈՒՄ

ՆԵՐԿԱՅԻ ՄՕՄԵՆՏԸ

II.

Մոսկւայի քաղաքային դու-
մայի յայտնի որոշումից յետոյ
այլ ևս կասկած չի մնում, որ ռու-
սական ներքին կեանքը խիստ մեծ
հետաքրքրութիւն է ստանում և
պատերազմի յաջող ելքի գրաւա-
կանը կապում է ներքին քաղա-
քականութեան բարեփոխութեան
հետ։ Ամբողջ երկիրն անհրաժեշտ
է գտնում կազմել հասարակական
վստահութեամբ օժտւած միջնա-
տրութիւն։ Եւ մինչև որ ամբողջ
երկիրն արտայայտում է իւր ցան-
կութիւնը, կառավարական շրջան-
ներում ըստ իրենց բիւրօկրատիա-
կան աւանդների շարունակում են
բանակցութիւններ պարլամենտա-
կան շրջանների հետ։

Բայց և այնպէս մենք տեսնում
ենք, որ հասարակական բարձր
տրամադրութիւնը ռուսական ներ-
քին պետական կեանքի ու պատե-
րազմական յաղթութեան համար
պահանջող պատրաստութիւննե-
րի, ինչպէս և կենդանի ուժերի հա-
մահաւաքման վերաբերմամբ, լայ-
նանալով անցաւ նաև այնպիսի
շրջաններ, ինչպէս օրինակ Պե-
տական խորհրդի անդամները։ Եւ
ահա այսօր արդէն նշանակալից ի-
րողութիւն է դառնում պարլամեն-
տական յառաջդիմական բլօկը
(կապը), որը առաջացել է երկար
բանակցութիւններից ու փոխա-
դարձ զիջումներից յետոյ մի կող-
մից Պետական Դումայի և միւս
կողմից Պետական խորհրդի յառա-
ջադէմ անդամներից։ Այդ բլօկը ստո-
րագրել է նաև յատուկ մշակւած
յայտագիր, որ պիտի ներկայացւի
կառավարական բարձրագոյն շըր-
ջաններին։

Ընթերցողը կը տեսնի այդ յայ-
տագրի բովանդակութիւնից, որ
մենք բերում ենք ստորև, թէ ինչ

ընորոշ ու սիմպտոմատիկ նշանա-
կութիւն է ստանում այն հասա-
րակական լայն շարժումը, որով
համակւած են ազգաբնակչութեան
յառաջադէմ խաւերը։ Նրանց մէջ
արմատանում է այն հաւատը, թէ
ներկայ պատերազմի յաջող ելքը
հնարաւոր է միայն ներքին կեան-
քի լիակատար, խորն և ամուր
վերանորոգման պայմաններում։
Նրանց մէջ ապրում է այն գիտակ-
ցութիւնը, թէ ռուս ժողովուրդը
ոչ միայն յետ է վանում իւր
թշնամուն, այլ և ստեղծում է
միաժամանակ թէ իւր և թէ հայ-
րենիքի համար գոյութեան նոր
պայմաններ։ Բայց ժողովրդական
ոգու այդ վերածնութեան հասնե-
լու համար անհրաժեշտ է վճա-
կանօրէն ոտք դնել նոր ճանապար-
հի վրայ։ Անհրաժեշտ է ազատել
կապանքներից ժողովրդական ձեռ-
ներեցութիւնն և հասարակական
ինքնագործունէութիւնը, հարկա-
ւոր է նորոգել պետական կեանքը,
որ հնարաւոր է միայն իշխանու-
թեան բարենորոգման իրական
քայլերով։

Ահա այդ զգացումն և մտածո-
ղութիւնն է, որ բացարձակօրէն ար-
տայայտեց Մոսկւայում և լայն
արձագանքներով սփռեց համայն
Ռուսաստանում։ Խնդիրն տրւած է
և պէտք է անյապաղ վճռել։

ԱՌԱՋԱԴԵՄ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱ-
ԳԻՐԸ

Մայրաքաղաքի ռուս թերթերը հա-
ղորդեցին, որ պարլամենտական յա-
ռաջադէմ բլօկի յայտագիրը ստորա-
գրել է արդէն Պետական խորհրդի և
Պետական Դումայի ակնաւոր ան-
դամների կողմից։ Այդ բլօկի մշակւած
ճրագրի վերջնական բովանդակու-
թիւնը առաջ ենք բերում համառոտ-
րէն։ Պետական խորհրդի և Պետական
Դումայի խմբակցութիւններից այդ

համաձայնութիւնը ստորագրողներն ե-
լակէտ ունեն մի համոզմունք, թէ մի-
այն ամուր, ուժեղ և գործունեայ իշ-
խանութիւնը կարող է հայրենիքը տա-
նել զէպի յաղթութիւն։ Այդ տեսակ
իշխանութիւն ստեղծելու հարցը կա-
րող է իրականաւոր երկրի վստահու-
թեամբ օժտւած անձերից միաբանւած
կառավարութեան ձեռքով հետեւել
ճիշդագոյն վրայ։ Վճռական վերացումն
կառավարչական հին ձևերի և սրանց
փոխարինումն նոր ձևերով, որոնք հիմն-
ւում են զէպի հասարակական ինքնա-
գործակցութիւնն եղած հաւատի վրայ։
Կառավարութեան մէջ խիստ օրինա-
կանութեան մուծումն, վերացնել զին-
ւորական ու քաղաքացիական իշխա-
նութիւնների երկուութիւնը ոչ-գինւո-
րական հարցերում. տեղական ազմի-
նիստրացիայի վերանորոգումն. խելացի
հետազոտական քաղաքականութիւն, որ
ուղղւած է ներքին խաղաղութիւն պահ-
պանելու. թշնամութիւնների վերա-
ցումն ազգութիւնների և դասակարգերի
միջև. հետեւել միջոցները ձեռնարկել
այժմ—Բարձրագոյն Ողորմածութեան
ճանապարհով ամենատա (ներումն),
յետ դարձնել քաղաքական ու դաւա-
նական գործերի համար վարչական ե-
ղանակով աքսորւածներին, վճռակա-
նապէս դադարեցնել հալածանքները
դաւանութիւնների համար, վերացնել
լեհացիների իրաւունքների սահմանա-
փակումներն և անյապաղ մշակել լեհա-
կան աւտոնօմիան, սկսել վերացնել
հրէաների իրաւունքների սահմանա-
փակումները, մասնաւորապէս նրանց
ապատ բնակչութեան արգելումները,
նրանց դիւրութիւններ տալ պետական
գաղութներ մասնաւորապէս, վերացնել
զբաղմունքների ընտրութեան սահմա-
նափակումները և վերականգնել հրէա-
կան մամուլը. խաղաղարար քաղաքա-
կանութիւն ֆինլանդական հարցում,
փոփոխել ֆինլանդական ադմինիստրա-
ցիայի ու սենատի կազմը, դադարեց-
նել ֆինլանդական պաշտօնական ան-
ձանց հալածանքները. մալթոսական
մամուլի վերականգնումը. պրօֆեսսիո-
նալ բանտրական միութիւնների վե-
րականգնումը. դադարեցնել հիւանդա-
նոցային զանաւորվորների բանտրական
ներկայացուցչիներ հալածանքներ, որոնք
կասկածուած են անլիզալ կուսակցու-
թիւններին պատկանելուն մէջ. բան-
տրական մամուլի վերականգնումը.
շուտափոյթ որոշել ազգային պաշտպա-
նութեան, զօրաբանակի պարենաւոր-
ման, վերաւորների օժանդակման և
փախստականների տեղաւորման վերա-
բերեալ օրինագծերը. հաւաստագրեցնել
գիւղացիների իրաւունքները մնացեալ
դասերի հետ, վոլօստնօյ զեմստվոյի ի-
րագործումն. զեմստվոյական ու քաղա-
քային բարենորոգումներ. զեմստվոյի
մուծումն Սիբիրում, Կովկասում, Դոնի
վրայ և Արխանգելի նահանգում. իրա-
կանացնել կօօպերատիւների, գործա-
կատարների հանգստեան և փոստ-հե-
ռագրական ծառայողների դրութեան
բարելաւման վերաբերեալ օրինագծերը.
ընդմիջող վերացնել արեւելքութիւն,
ընդունել զեմստվոյական ու քաղաքա-

յին համազումարների վերաբերեալ օ-
րինագծերը։

ՓՈՔՐԻԿ ՓԱՅՍՏԱԿԱՆՆԵՐԸ

Երբ կարդում ես լրագրներում սըր-
տամորմոք նկարագրութիւններ էջմի-
ածնում կուտակւած մի քանի հազար
որբացած փոքրիկ փախստականների
մասին, երբ լսում ես ակնաստեանների
պարզ դիտողութիւնները, թէ ինչպէս
ուժասպառ, դաւուր, իրենց հասակին
խորթ՝ լըջացած դէմքերով՝ փոքրիկ ե-
րեխաները թափթփւած են անօդանկան
մայրական կորովից ու խնամքից զուրկ,
զետնի վրայ, պատերի տակ և աղիո-
ղորմ, լալագին «եաման, եաման» են
շշնջում, մարդս երևակայում է իւր ա-
ռաջ մի տրագեդիա, որ ոչ մի անգամ
զուցէ մարդկութիւնը տեսած չի լինի-
մի պատկեր, որ ոչ մի վրձին չի կա-
րող նկարել։ Եւ ներկայ վարկեանիս
հայկական այդ գուլումի ամբողջ տե-
սանելի սարսափը, թագնւած միջտը
հսկայական չափերով գերազանցում է
դժբախտութիւններին ու ֆիզիկական-
բարոյական զրկանքներին, որոնց են-
թակայ են փոքրիկ փախստականները
այսօր նաև ռուսական Լեհաստանում։

Սակայն այստեղ բարձրանում է մի
մի այլ կարևոր հարց։ Այդ տրագե-
դիան, որ այժմ բաժին է դարձել փոք-
րիկ փախստականներին, այն մահա-
ցութիւնը, այն տանջանքները, որ դար-
ձել է նրանց աստանդական դժոխալի
կեանքի անբաժան ընկերը, ունի նաև
որոշ հանգամանք, որին պէտք է նայել
ազգային տեսակէտից։ Այդ գաղթակա-
նութեան ամբողջ ճանապարհը ցանւած
է մանկական վաղաթառում կմխրնե-
րով, անտէր դիմելիքով. հազարաւոր
կենդանի կեանքեր էլ ընկնում են
թշնամու ձեռքը, ցրւում, կորչում ան-
հետ և կամ փոշիանում իւր անվերջ
հոսանքի ընթացքում. այսպիսով նւա-
զում է հսկայական չափերով ազգու-
թեան ապագայ քաղաքացիների թիւը,
սպառնում է ապագայնացման վտան-
գը։ Երեխաները, որոնք կորցրել են ի-
րենց ծնողներին, զրկել նրանցից, զեռ
ևս կարող են իրենց կեանքը փրկել, գուր-
գուրանք և օթեան զտնելով առանձին
գթառատ ընտանիքներում, որբանոց-
ներում և այլ հանրային ապաստարան-
ներում. բայց նրանք պէտք է կորած
համարեն իրենց ազգութեան կեանքի
տեսակէտից, եթէ այդ բոլոր տեղերում
նրանք կանեն, կը մնեն միանգամայն
օտար ու խորթ մթնոլորտով շրջապատ-
ւած, զուրկ մայրենի լեզուից և կրթե-
լով այլ ազգային կուլտուրայի միջա-
վայրում։

Այդ հարցի վրայ ներկայումս ամե-
նամեծ ուշադրութիւն են դարձնում լե-
հական հասարակական կազմակերպու-
թիւնները, որոնք զբաղւած են փախս-
տականներին օգնութիւն հասցնելու
գործով։ Արժէր, որ հայ կազմակեր-
պութիւններն, հայ հասարակական շըր-
ջաններն էլ լուրջ վերաբերմունք ցոյց
տային հայ ժողովրդի տրագեդիայի
այս կողմին. հենց այս տեսակէտից

պէտք է ուշադրութեան առնել փոքրիկ փախստական որբերի խնամատարութեան հարցը:

Ի հարկէ առաջին նպատակը պիտի լինի—փրկել մանկական կեանքը, կե-րակրել ու հոգածութեամբ խնամել այդ փոքրիկներին: Երկրորդ նպատակը պի-տի լինի՝ կրթել նրանց: Եւ հենց այդ կրթութեան հարցին մօտենալիս, իս-կոյն բարձրանում է նաև մայրենի լեզ-ւի հարցը. արդեօք այդ երեխաներին մայրենի լեզուով պիտի կրթեն, արդեօք նրանք լսելու են այն երկրի, այն ժո-ղովրդի լեզուն, ուսկից փախել են պո-տեխազմի արհաւիրքների ներքոյ: Թէ՛ նրանք մոռանալու են այդ լեզուն, ըն-կած միանգամայն խորթ և օտար մթնոլորտ:

Ահա այս հարցերն են, որոնք կանգ-նած են մեր առջ փախստականների օգնութեան և խնամատարութեան գոր-ծերում: Պէտք է ձգտել, որ այդ մաս-սայական տեղահանութեան ժամանակ էլ հայ ժողովրդի կենդանի մնացած թշուառ բնկորները չփոշիանան, չցրեն անհետ և այսպիսով չենթարկեն ապա-զգայնացման վտանգին: Պէտք է ձգտել, որ հայ փախստականների մասսաները մնան իրր կոմպակտ ժողովուրդ, ինչ-պէս էին առաջ, և չտարրալուծւեն իւ-րեւ փոշի, որ պարարտեցնելու է օտար ազգային անդամներ:

Եւ այդտեսակ ոչնչացման, այդ տե-սակ փոշիացման ամենից շատ ենթա-կայ է երեխաների մասսան: Ահա այս-տեղ է հարկաւոր գտնել նաև մեր ու-շադրութիւնը. մի բան, որի մասին պէտք է խոստովանենք, դեռ ևս ոչ ոք չի մտածել:

ՄԵՆՔ Է՛Լ ՄԱՍՆԱԿՅԵՆՔ

Տաճկական հայաջինջ քաղաքակա-նութեան, մեր քաղաքական կարճատե-սութեան, ազգային անտարբերութեան և այլ արտաքին պատճառներով քար ու քանդ եղաւ մեր պատմական հայ-րենիքը, սրի ու հրի ճարակ դարձաւ Հայաստանը: Մարդակիր պազանե-րի ճիրաններից ազատւած մի հոծ բազ-մութիւն փախստի զիւնց մեր կողմե-րը՝ պատսպարան ու պաշտպանութիւն որոնելու կողմասահայ ազգակցի մօտ: Հալիւր յիսուն հազար տնազուրկ թըշ-ւառներ անպատմելի զրկանքներով մի կերպ քաշ են տալիս իրենց գոյութիւ-նը՝ կրկին վերադարձի սենյակ արտելում: Սակայն զուրկ այդ տենչի գիտակե-ցութիւնից, զուրկ անցած դարձածի մասին հաշիւ տալու կարողութիւնից ու ապագայի մասին խորհելու ընդու-նակութիւնից՝ Գէորգեան ձեռնարանի պատերի մէջ պարփակւած կողք կողքի գաղաւթած շնչում և ապրում է զփրախտների մի այլ խումբ, քաղա-ցած 4000 հոգուց, որոնք դժուար թէ կարողանային տանել իրենց գլխով անցած զուրկը, եթէ գիտակցէին: Հարազատների զրկից խլւած, ծնողա-կորոյս որբերն են նրանք, որոնց մի մասը գտնւած է հենց ճանապարհնե-րին: Վախի ու տաղնապի սոսկալիու-թիւնը ծնողներից ոմանց ստիպել է անգիտակցական յանցանքի գիմել, թողնել զաւակներին՝ իրենց փախու-տը զիւրացնելու համար: Ահա այդ որբերն են, որոնց պահպանման և խնամատարութեան հոգան ամբողջովին ընկնում է կողմասահայ վրայ, և այն ոչ մի կամ երկու տարով, այլ տաս և գուցէ էլ աւելի տարիներով: Մինչ հասակաւոր փախստականների պահ-պանութեան խնդիրը սահմանափակում է միմիայն նիւթական օգնութեամբ, որբերի պահպանութիւնը բացի նիւ-թականից պահանջում է միզնից նաև մտաւոր և հոգեկան սնունդ: Եթէ փա-խստականի վիճակն ընդհանրապէս

ծանր ազդեցութիւն է գործում մեր խղճի և սրտի վրայ, որբերի դուռ-թիւնն առանձնապէս տակն ու վրայ է անում մեր ամբողջ հոգեկան աշ-խարհը և արցունք խլում ամենաքա-րասիրտ ակնաստեաի աչքերից: Լրա-զրական տեղեկութիւններն անգամ անկարելի է լինում կարդալ առանց խորը յուզմունքի:

Մենք կողմասահայերս, չնայած մեր այս տարւայ աւելի քան տնտեսական աննախանձելի և անմխիթար վիճակին, պարտաւոր ենք, ի միջի այլ պարտա-կանութիւնների և զոհաբերութիւննե-րի, հոգալ որբերի վիճակը, պահել նը-րանց որպէս մեր հարազատներին: Ոսոք չկայ, որ չափազանց դժուար է և նոյն իսկ անկարելի թողնել 4000 որբ երե-խաներին էջմիածնում, այն էլ ձեռնա-րանի շինութեան մէջ. անկարելի է նաև բոլորին միասին փոխադրել մի այլ տեղ. խնամատարութեան գործի ղիւրութիւնը և թէ կանոնաւորութիւ-նը պահանջ են դնում մեր առջև—բա-ժանել նրանց մեծ և փոքր բոճիկի և ուղարկել դանազան վայրեր: Հայա-բնակ քաղաքները և մեծ գիւղերը չը-պէտք է սպասեն, որ դիմում լինի ի-րենց այդ առթիւ. իւրաքանչիւր քա-ղաքի հայութիւն ինքը պէտք է դիմի էջմիածին և խնդրի որոշ քանակու-թեամբ որբեր պահպանելու և ուսուցի տալու:

Մենք չուշեցինք եւ անմասն չպի-տի մնանք այդ բարի գործին և ոչ մի բարոյական իրաւունք էլ չունենք ան-մասն մնալու. մանաւանդ որ Շուշին կլիմայական տեսակէտից շատ բարե-յաջող պայծան է ներկայացնում՝ որ-բերի ապաստարան ունենալու և վեր-ջապէս Շուշու հայութիւնը փորձառու-թիւն ունի որբանոց պահելու: Չենք ցանկանում առ այժմ խօսել քանակի մասին. անշուշտ դա կապ կունենայ այն հանգամանքի հետ, թէ որքան փախստական է պատսպարելու և կե-րակրելու Շուշու հայութիւնը. սակայն անկախ այդ հանգամանքից Շուշին անապայման պէտք է մասնակցի որբե-րի պահպանման գործին, ինչպէս և բոլոր միւս յարմար հայաբնակ քա-ղաքները, մանաւանդ, որ այդ որբերը Հայաստանի ապագայ քաղաքացիներ են լինելու: Այդ տեսակէտից կողմա-սահայը պարտաւոր է ոչ միայն պա-հել, պահպանել այդ զփրախտ որբի-կներին, այլ և նրանցից պատրաստել արժանաւոր քաղաքացիներ ապագայ վերանորոգւած հայրենիքի համար: Հա-մոզւած և հաւատացած ենք միանգա-մայն, որ Շուշու մտաւորականութիւ-նը, ուսուցչութիւնը եռանդ և ժամա-նակ չի խնայի որբերի մտաւոր-բարո-յական կրթութեան և դաստիարակու-թեան համար, նա մեծ ուրախութեամբ յանձն կառնի այդ դժուար գործը և պատուով կը տանի մինչև վերջ: Չենք կարծում, թէ հասարակութիւնն էլ զլանայ նիւթական զոհաբերութիւն հասցնելու այդ մեծ և անհրաժեշտ գործին. մնում է ձեռնարկել և կազմա-կերպել: Գործի վսեմութիւնը և մեծու-թիւնը պահանջում է, որ մենք էլ մաս-նակցենք:

Նորայր

Տ Ա Շ Ե Ղ Ն Ե Ր

I

Ամենուրեք, երբ պատահում էք որեւէ քիչ թէ շատ մտածող հայի, լինի նա հարուստ, աղքատ, կրթւած թէ անուժ աչդ միևնոյն է. տեսնում էք, բո-լորին էլ զանգատելիս, թէ մենք հա-յերս դժբաղդ աղք ենք...

Սակայն մինչև օրս չեղաւ մէկը, որ ասէր, թէ ինչո՞ւ ենք դժբաղդ: Ի՞նչ մենք դժբաղդ ենք:

Այո, շատ և շատ:

Դարեր շարունակ մենք հալածուե-մ ենք, դարեր շարունակ Տաճկաստա-նում մեր եղբայրակից հայերին կոտո-րում են:

Գանդատում ենք, բողոքում, տըխ-րում, լալիս, աղաչում, բայց... ոչ մի ձայն, ոչ մի կարեկցութիւն, ոչ մի օգնութիւն:

Մեզ ատում է չի սիրում պարսիկը, չի հաւանում և այլն...

Մեզ խղճում են (երբեմն), բայց չեն համակրում: մենակ ենք:

Ահա այդ մենակութեան մէջ է մեր իսկաւրան դժբաղդութիւնը...

Կամք ենք առել երբ և իցէ այս փա-փուկ խնդրի վրայ, քննել ենք նրա պատճառները, միջոցներ ենք փնտրել հայի համար ստեղծւած աննպաստ կար-ծիքները փոխել տալու համար:

Ո՛չ, երբեմն միայն, անցողակի:

Սխալ չէ ժողովրդական այն ասաց-ւածքը, թէ «երբ Աստուած մէկին կա-մենում է դժբաղդացնել, առաջ նրա խելքն է առնում»:

Շատ ենք խելօք. հաղիւ...

Եւ, այլ կերպ չէր էլ կարող լինել. այսքան հալածւած մի ազգի մէջ ա-ռողջ տրամաբանութեանը չէր կարող տեղի չաւ գգացմունքային գործելա-կերպը:

Այդ իսկ պատճառով մենք անընդու-նակ ենք դարձել արժէքների իրենց իսկական գնահատութիւնը տալու:

Անարժէք ու պատահական գովեստ-ները կարողանում են երբեմն մեզ ոգե-ւորել մինչ 96⁰, իսկ աննպաստ մի կարծիք արտայայտելուց, իսկոյն լքե-լով պատրաստ ենք պապերի գերեզ-մանները վկայ բերել հերքելու համար այն...

Ահա այստեղ էլ նկատուեմ է մեր մասսայի հոգեկան ներդաշնակութեան բացակայութիւնը:

Թւում է, թէ եւրոպացին մեզ չի կա-րող սիրել, համակրել, երբ մենք մեր տանը տաւում, արհամարհում ենք:

Մեր ուսանալիքիս տունը, մեր ան-միջական հայրենիքը կողման է, որ-պէս մի անջատ օրգանական մասն ընդ-հանուր հայրենիք՝ Ռուսաստանի:

Մինչև մեզ չյարգեն մեր հարեան մեզ պէս մանր ազգութիւնները, մեզ չի յարգիլ ուսու հասարակութիւնն և ապա՝ Եւրոպան...

Ուրեմն, մենք նախ պէտք է մտա-ծենք, որ մեր տնից չխորթանանք, մե-րոնցից չամբաստանենք...

Կողմասեան ազգերի համեմալիս կու-տուրական գործունէութեան, փոխա-դարձ վստահութեան և սիրոյ մէջ ենք գտնում մեր ազգային բարոյական վե-րածնումը, ազգի բարօրութիւնը, գուցէ նաև ապագայի միակ երջանկութիւնը:

«Եղբայր եմք մեք». սա պիտի լինի ամեն մի հեռատես և իսկական հայրե-նասէր հայի նշանաբանը:

Սեղոյ

ՊՐՕԼԵՏԱՐԻԱՏՆ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԷ

Ռուսական սոցիալ-դեմոկրատ կու-սակցութեան ակնաւոր գրողներից մէկը՝ Պիլիանովը «Современный миръ» ամսագրի մէջ զետեղել է հետաքրքիր յօդւած, որով պարզաբանում է պրօլե-տարիատի վերաբերմունքը դէպի պա-տերազմ և սոցիալ-դեմոկրատների ներկայիս գործելակերպը զանազան երկրներում: Մատնանշելով, որ պատ-մական մատերիալիզմը չի բացասում բարոյականութեան և իրաւունքի հետ հաշիւ տեսնելու պարտականութիւննե-րը, որ պրօլետարիատի արտաքին քա-ղաքականութեան հիմնական լիւրտը պիտի լինի՝ ճանաչել իւրաքանչիւր ժողովրդի ինքնաւորոշման իրաւունքը,

հեղինակն ընդգծում է այն, թէ ուսու պրօլետարիատը խիստ զշահագործւած է, որպէսզի ուսու երկիրը չզառնայ գերման իմպերիալիստների ձեռքում շահագործման առարկայ: Գերման իմպերիալիզմի ծրագիրները Ռուսաս-տանի ժողովրդական մասսաների շա-հերի վերաբերմամբ, Պիլիանովը նկա-րագրում է հետեւալ կերպով. «Դեր-ման իմպերիալիստներն իւր ժամանա-կին մտաբերել են, թէ ինչ մեծ դեր է խաղացել մեր հայրենիքի ներքին պատմութեան մէջ դէպի նոր տեղեր գաղթելու: Յաղթանակ տանելով Ռու-սաստանի վրայ, Դերմանիան իւրաց-նելու է ուսական Լեհաստանը, որի բնակիչները գաղթելու են Ռուսաստան: Վերջինս էլ իւր հերթին պիտի մաք-րէր Լեհաստանից բըւած լեհերի հա-մար մի քանի ներքին նահանգներ: Դա դժուար չէր լինի Ռուսաստանի հա-մար, եթէ ի նկատի առնենք ուսանե-րի նոր տեղեր գաղթելու վերա յիշած սովորութիւնը: Հետաքրքիր մանրա-մասնութիւն. այդ ծրագրի համեմատ, Գերմանիան ոչ մի կերպով իւր վրայ չպէտք է վերցնի այն տեղերի բնու-կիչների հողազրկման odium-ը, որոնց նա պիտի զբաւի արեւմուտքում և ա-րեւելքում: Այդ զազրելի գործը պիտի կատար ածենք մենք ինքներս, մաքրելով յաղթահարւած երկրները, նախ քան նրանց կը տրւին հաշտութեան բարեք-ները: Նշանակում է, Ռուսաստանը Գերմանիային զիջանելու էր ոչ թէ Լեհաստանը, այլ աւելի կամ պակաս լայնածաւալ անապատ, որը մինչև այդ բնակեցւած էր լեհերով և այժմ ուսա-ների ձեռքերով պատրաստւած է այն-տեղ գերման նւաճողների բնակութիւն: Finis Poloniae!

...Թաթարական լուծը դանդաղե-ցրել էր մեր տնտեսական և քրա հետ միասին մեր ամբողջ կուլտուրական զարգացումը: Այդ լծից կեանք առաւ մեր քաղաքական կարգը: Գերմանա-կան յաջողութիւնը կը կանգնեցնի մեր տնտեսական զարգացումը, վերջ կը դնի Ռուսաստանի կրօնականացնելուն և յաւիտեան կամրապնդի այդ հնա-ցած կարգը:

Հին կարգերի յարատեւման համար բաւական կը լինի քաղաքական դաշն Գերմանիայի հետ, որ միւր գլխին կը կապեն յաղթողները:

Finis Rutheniae!

Վերջ Ռուսաստանին! Ամբողջ այն Ռուսաստանին, որը աշխատում էր, և մտածում, տանջւում և կուռում էր լա-ւագոյն ապագայի համար. կուռում էր դաւաճանների, պօզրօմ սարքողների և լէակցիօներների դէմ!»

ՀԻՒՆԻՒՆՈՑԵՆՐ ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆ-ՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Ինչպէս յայտնի է, վարակիչ՝ հիւան-դութիւնների դէմ կուռում գործը յանձ-նւած է Համառ. Բաղաք. Միութեան: Միութեան գլխաւոր լիազօրի օգնա-կան պրօֆ. Կիշկինի տւած ցուցմունք-ների համաձայն Միութեան կողմաս-եան բուժանմունքի բիւրօն կազմել է վարակիչ հիւանդութիւնների դէմ կու-ռելու գործի կազմակերպութեան ընդ-հանուր ծրագիրը և նախահաշիւը: Հա-մաձայն բիւրօյի կազմած ծրագրի, ան-հրաժեշտ է հիւանդանոցներ բանալ հե-տեւալ վայրերում. Վանում—100 մահ-ճակալով, Իգդիրում—200 մահճակա-լով, Բայազետում—50 մահճ., Կաղզը-մանում—200 մահճ., Ալաշկերտում—20 մահճ., Դայեարում—15 մահճ., Թիւրք-Ղարաքիլիսայում—15 մահճ., Օլթիում—200 մահճ., Մերդենիկում—50 մահճ., Բաթումում—200 մահճ., Արդահունում—500 մահճ., Սուլում—50 մահճ., Ալեք-

սանդղատում—500 մահճ., Ղարաքի-
լիսայում—50 մահճ., Էջմիածնում—
500, Երևանում—250, Շուշում—500,
Աղստաֆայում—50, Գանձակում 50,
Նոր-Բայազետում—100 և Դիլիջանում
—50: Այդ 3,000 մահճակալների կա-
հառման համար անհրաժեշտ է յատ-
կացնել միանգամ 300,000 ռուբլ.: Ախ-
տահանիչ սենեակներ ենթադրում է
կառուցել Ալեքսանդրապոլում, Էջմի-
ածնում, Երևանում, Օլթում, Իզմիր-
ում, Բաթումում և Գորիսում, որի հա-
մար խնդրում է յատկացնել 49,000 ռ.:
Բաղանիքներ և բացարաններ կառու-
ցելու համար խնդրում է յատկացնել
30,000 ռ.: սանիտարական-ախտահա-
նիչ խմբակներ կազմակերպելու համար
— 16,000 ռ., ամբուլատորիաներ և
և 10 մահճակալով գիւղական հիւան-
դանոցներ հիմնելու համար—15,000 ռ.,
այլ և սանիտարական ձեռնարկութիւն-
ների պահպանման համար խնդրում
է յատկացնել ամսական 221,000 ռ.:

ԿՈՄՍ ՎՈՐՈՆՅՈՎ-ԳԱՆԿՈՎ

Այժմ, երբ արդէն Կովկասի նոր-փո-
խարբայ Մեծ Իշխան Նիկոլայ Նիկո-
լաևիչի գալստեամբ, Կովկասի սահման-
ներից հեռանում է կոմս Վորոնցով-
Դաշկովը, արժէր մի քանի խօսքով
ընդորոշել ու գնահատել նրա տասնամ-
եայ կառավարութեան շրջանը: Սակայն
մօմենտի հանգամանքներն և մանա-
ւանդ ժամանակի անկախ պատճառները
չեն թույլ տալիս մեզ ազատ արտա-
այտել և մանրամասնորէն գնահատել
ըստ արժանոյն նրա գործունէութիւնը:

Այն բացառիկ ժողովրդականութիւ-
նը, որ վայելում էր նախկին փոխար-
քան մեզանում, ապացոյց է, թէ որ-
քան փորձեալ և հեռանկատ վարչա-
կան անձն էր Վորոնցով-Դաշկովը, որ
լինելով ընդհանուր բարձր կազմակար-
չական տիրող սխտեմի օղակներից
մէկը, որ մեր պետական կազմի բիւ-
րօկրատիական ու ներքին քաղաքա-
կանութեան արդէն վաղուց սրբազոր-
ւած գաղափարների իրագործողն լինե-
լով հանդերձ, այնուամենայնիւ իւր
տակտով, իւր զգոյշ գործելակերպով
կարողանում էր, յենւած տիրող օրէն-
քի վրայ, ամբողջ իւր գործունէութեանը
տալ անհատական զրօշմ, հաղորդել
նրան տանելի ու շոյող ձևեր: Մի
բան, որ անկարող էին անելու Գալի-
ցիները կամ Դոնդուկով-Կորսակովը, ո-
րոնք Կովկասում նոյն պետական գա-
ղափարների, նոյն կառավարական սխ-
տեմի, ներքին քաղաքական տենդինց-
ների պաշտպաններն էին, ինչ որ
կոմս Վորոնցով-Դաշկովը: Վերջինս
ազգային հարցը, որ այնքան փափուկ
կնճռոտ մի խնդիր էր քաղաքական
Կովկասի իրականութեան մէջ, Վորոն-
ցով Դաշկովի օրով այդ ազգային հար-
ցը, մանաւանդ հայերի վերաբերմամբ
չստացաւ Կովկասի ներքին քաղաքա-
կանութեան մէջ այն

ձևը, որ բնորոշ էր նախկին կա-
ռավարիչների ժամանակ: Բայց զրա
փոխարէն, երբէք ազգերի ներքին
թշնամանքը, ազգային անտաքօնիզմը
այնպիսի սուր աստիճաններին ու ար-
տայախուժմանին չէր հասնի, ինչպէս
վերջին տասն տարւայ կառավարու-
թեան շրջանում, բաւական է մտաբե-
րել հայ-թիւրքական արիւնալի ընդհա-
րու միջոցը, բաւական է դիտել, թէ ինչ
զբոլութեան մէջ է ընկել այժմ հայ ժողո-
վուրդը

որ մի
փոքր խորն մտածելու առիթ տար իւ-
րաքանչիւր հային:

Սակայն այդ բոլորը միայն սպա-
ղայ անաչար պատմութեան լուսարա-
նութեանն է պատկանում:

ՆԱՀԱՆԳԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆՆ ԵՒ
ԱԼԻԻՐԻ ՄԱՍՆԱԿԱՐԱՐՄԱՆ ՀԱՐՑԸ

Առաջ ենք բերում այստեղ քաղաքա-
քէն այն գրութիւնը, որով Գանձակի
նահանգապետը օգոստոսի 10-ին պա-
տասխանում է Շուշու քաղաքագլխի
Գ. Ի. Մելիք-Շահնազարեանի ներկա-
յացրած զրաւոր գիւղացիների քաղաքի
հացի և կենսամիջոցների պարենա-
ւորման վերաբերմամբ: Քաղաքային
ինքնավարութիւնը, նախատեսելով
տեղական ալիւրի անբաւարար պաշա-
րը շուկայում ազգաբնակչութեան կա-
րիքների գոհացման համար և հոգալով
ապահովելու շուկան դրսից գնովի ա-
լիւրով, որոշել է իւր վրայ վերցնել այդ
պարէնի գնումը Գանձակի նահանգից
դուրս գտնուած ուրիշ տեղերում և ապա
վաճառել սպառողներին արքի գնով:
Ողջունելով քաղաքային ինքնավարու-
թեան ձեռնարկութիւնը հացի այդ
ձևով մատակարարման դրժումը, նա-
հանգապետն անհրաժեշտ է համարում
հաղորդել, որ ներկայումս նահանգա-
կան աղմինիստրացիան անկարող է
իւր վրայ վերցնել այդ մատակարար-
ման ու պարենաւորման հարցում նիւ-
թական միջոցների հայթայթումն: Ներ-
կայումս թէ նահանգական և թէ գա-
ւառական աղմինիստրացիայի պաշտօ-
նեաները տիրող աստերագրական հան-
գամանքների շնորհիւ այն աստիճանի
ծանրաբեռնւած են իրենց անմիջական
ծառայողական պարտականութիւննե-
րով, որ միանգամայն անկարող են
ստանձնել նաև ալիւրի մատակարար-
ման գործողութեան հետ կապւած աշ-
խատանքներ, որի համար պահանջում
են լուրջ տնտեսական կազմակերպումն
և մեծ հոգսեր: Սակայն պ. նահանգա-
պետը խոստանում է անձնապէս նպաս-
տել ամեն կերպ, որպէսզի ալիւրը դիւ-
րին մուծել Շուշու գաւառը այն բոլոր
տեղերից, որոնք հարուստ են պաշա-
րով: Այդ նպատակով նա միջոցներ
ձեռք կառնէ, որ տրեւի ալիւրի տեղա-
փոխման համար անհրաժեշտ թէւով վա-
զոններ թէ քաղաքային ինքնավարու-
թեանը և թէ մասնաւոր անձերին, ո-
րոնք ալիւր կը բերեն գաւառի շրջա-
նում վաճառելու համար: Ինչ վերա-
բերում է բեռների եւլախ—Շուշու ձա-
պարհի վրայ տեղափոխութեան կանո-
նաւորմանը, ինքն արդէն կարգադրել
է Շուշու գաւառապետին, որ միջոցներ
ձեռնարկէին որոշ սակագին (տակա)
մշակելու բեռների տեղափոխման վա-
րի նկատմամբ:

Իւր գրութեան վերջում պ. նահան-
գապետը շօշափում է հայ փախստա-
կանների Շուշու գաւառում տեղաւո-
րելու հարցը: Շուշու պ. քաղաքագլխի
խնդրով, թէ ի նկատի առնելով գաւա-
ռի ազգաբնակչութեան տնտեսական
անմիջիկապ վիճակը չընակեցնել մեզ
մօտ հայ փախստականներին, պ. նա-
հանգապետը մերժում է իրեն անկա-
րելի, վասն զի հայ փախստականները
երկրի բարձր իշխանութեան կարգա-
դրութեամբ արդէն ուղևորւած են դէ-
պի Գանձակի նահանգը և բացի այդ՝
Երևանեան նահանգը, ուր հիւրասիրու-
թիւն էին գտել հայ փախստականները
համեմատաբար աւելի մեծ թւով, իւր
տնտեսական դրութեամբ քնաւ աւելի
բարեկեցիկ չէ, քան Գանձակինը:

ՀՅԵՐՆ ՈՒ ՊԵՏԵՐԵՋՄԸ

— Սկսած օգոստոսի 31-ից Էջմի-
ածնից փոխադրելու են Գանձակի
նահանգը այն 30,000 զաղթականները,
որոնք տեղաւորւելու են Գանձակի
նահանգում: Երկաթուղու գնացքները
35 վազօններից իւրաքանչիւրը դուրս
են գալու Էջմիածին կայարանից եր-

կու օրը մի անգամ վերցնելով գնաց-
քում 1500-ական զաղթականների Փո-
խադրելու են անպայման առողջները,
իսկ կասկածելի և հիւանդները մնալու
են Էջմիածնում: Գաղթականների ըն-
դունելութեան կայարաններն են Դալ-
լար-Գետարէզի շրջանը, Գանձակ-Գե-
տարէզի շրջանը, Եւլախ՝ Շուշու շրջ-
անը: Գաղթականների Միւլթիան տե-
ղական կոմիտէները, որոնք ընդունե-
լու են ճանապարհելու համար, պատ-
րաստել են զանազան կէտերում անըն-
դական կայաններ և բժշկական օգնու-
թիւն:

— Էջմիածնից հեռագրում են, որ
այժմ օրական 400 հոգի է մեռնում
փախստականների մէջ. 500 դիակ ըն-
կած մնացել են անթաղ: Խիստ կարիք
է զգացում կիրի: Թիֆլիսից ուղարկ-
ւած է 1 վազօն, բայց հեռագրել են
ուղարկել նաև 2 վազօն:

— Փախստականների կենտրոնաց-
ման վայրերից Թիֆլիս վերադարձած
քաղաքագլխի Ա. Պատիսեանի հաղոր-
դած տեղեկութիւնների համաձայն
Կովկասում ապաստանած բոլոր տա-
կահայ փախստականների թիւը հաս-
նում է 150,000-ի, որոնք տեղաւորւած
են հետեւեալ վայրերում: Ալեքսանդրա-
պոլի շրջանում—7000, Էջմիածնում
—35,000, Երևանում—20,000, Մար-
գարա գիւղում—15,000, Իզմիրում—
6,000, Գանձակի նահանգում—4,000,
Նոր-Բայազետի գաւ.—15,000, Էջմի-
ածնի գաւ.—10,000, Երևանի գաւ.—
10,000: Մնացորդները տեղաւորւած են
Երևանի նահ. միւս տեղերում:

— 26 օգոստոսի Էջմիածնից Թիֆլիս
եկաւ մի սանիտարական գնացք, որով
բերել են 500 որբեր: Դրանցից 300-ը
տարւեցին Բագու, 100-ը թողւեց Թիֆ-
լիսի համար, որոնք ուղարկւեցին Կըր-
ծանիսում վարձեալ բնակարաններ: 20
հոգի հիւանդներ տարւեցին հիւանդա-
նոց:

— Հայ. Կենտրոնական Կոմիտէի
նախագահը յայտնել է Ալ. Պատիսեա-
նին, որ Դիլիջան են բերւած 500 որբ-
փախստականներ: Չկան հագնելու և
անկողնի սպիտակեղէն, ըստ որում առ-
այժմ խնդրում է ուղարկել փոքր ինչ
սպիտակեղէն և 300 վերմակ:

— Օգոստոսի 25-ին սենատոր Չերե-
շևի, Պավլօվ և Միսրոպ սրբազանը
շրջիցին այն տները, ուր տեղաւորւե-
լու են Թիֆլիս համադր որբերը: Հայ-
կական Կենտրոնական Կոմիտէի տրա-
մադրութեան տակ են զրւած ձրիա-
պէս օգտուելու յիշեալ որբերի բնակա-
րանների համար Կրծանիսի վանքի
ատուր, Ցուրինեանի, Թամաշեանի,
Մելիքեանի և մայրապետ Թայրեա-
նի տները, իսկ նոյն նպատակի համար
նպաստամատոյցի տրամադրութ. տակ
է զրւած Չիլինգարեանի տունը: Որ-
բերին ընդունող տիկիներին մասնա-
ժողովը արդէն պատրաստել է որբերի
համար կարեւոր անկողիններ և հագուս-
տեղէն:

— Փախստականների մասին հոգա-
ցող յատուկ յանձնաժողովը եկել է
այն եզրակացութեան, որ Էջմիածնի
փախստականների մէջ երևան եկած
վարակիչ հիւանդութիւններին վերջ
գնելու համար անհրաժեշտ է Էջմիած-
նից ուրիշ տեղ տեղափոխել առողջ
փախստականներին: Որոշւած է դիմել
իշխանութեանը, յատկացնելու դրա
համար տեղափոխիչ միջոցներ:

— Հայկ. Կենտ. Կոմիտէի նախա-
գահ Ս. Յարութեանը Կովկ. բանա-
կից ստացաւ հետեւեալ հեռագիրը.
«Սամաստի փախստականների մէջ
մահացութիւնը հետզհետէ աւելանում
է սնունդի պակասութեան պատճառով:
Անհրաժեշտ են անհատուկ կայաններ,
զոնէ հիւանդների և թոյլերի համար:
Ներսէս եպիսկոպոսի միջոցները ան-

բաւարար են: Խնդրում ենք միջոցներ
ձեռնարկէք»:

— Թիֆլիսի թեմական առաջնորդ
Միսրոպ եպիսկոպոսը և տեսուչ Ստ.
Տէր-Աւետիքեանը կարգադրել են, որ
Վրաստանի և Իմերէթի թեմի հայ եկ-
եթական դպրոցներում առանց ուսման
վարձի ընդունուած են այն զաղթական
երեխաները, որոնք գտնուած են զըպ-
րոցական հասակում: Երեխաները
պէտք է ընդունեն իրենց պատրաս-
տականութեան համապատասխան բա-
ժանմունքներում:

ԼՐԱՏՈՒ

ՀՈՒՋԻ

— Գանձակի պ. նահանգապետը մի
գրութեամբ դիմել է Շուշու և Գորիսի
քաղաքագլուխներին, որով ի նկատի ու-
նենալով Ղարաբաղում անբերրութեան
պատճառով նկատուող հացի պակասու-
թիւնը, առաջարկում է եռանդուն մի-
ջոցներ ձեռք առնել ունենալու ալիւրի
պաշար՝ քաղաքի և գաւառի ազգաբնա-
կութեանը բաւարարելու համար:

— Ամսոյս 1-ին քաղաքային վար-
չութիւնը հրաւիրել է Դոմայի արտա-
կարգ նիստ, ուր վճռել է ալիւրի և
շաքարի պահեստ ունենալու համար
30,000 ռուբլու փոխառութիւն կնքել
տեղական Փոխադարձ վարկի ընկերու-
թեան կաթ Տիֆլիսի վաճառականական
բանկից 7 1/2%-ով:

— Քաղաքում, ինչպէս լսում ենք,
կազմւել է զինւորա-արդիւնաբերական
և քաղաքների միութեան կոմիտէներ:

— Լսում ենք, որ «Մանի աղբիւր»
կոչւած ջուրը այժմ քաղաքային վար-
չութեան իրաւասութեան տակն է, որը
պէտք է վերանորոգի ջրմուղը, ջրից
աւելի լայն կերպով օգտուելու համար:

— Կիրակի, օգոստոսի 30-ին, թե-
միս ժամ. կառավարիչ Ջաւէն վարդա-
պետը մեկնեց Տիֆլիս:

— Շուշու քաղաքագլուխը հեռագրով
դիմել է Պետրօգրադ Պետական Դու-
մայի անդամ պ. Պապաշանեանին բա-
ցատրելով, որ Շուշու գաւառի ազգա-
բնակչութիւնը շնորհիւ անբերրութե-
ան անկարող է եղել նոյն իսկ սեր-
մացուն հաւաքել և խնդրել է, որ Պա-
պաշանեանը միջնորդի ուր հարկն է,
պարենաւորման դրամազինից հարկա-
ւոր քանակութեամբ գումար բաց թող-
նելու գիւղացիների համար սերմացու
գնելու:

— Չնայած, Մարիամեան դպրոց
մտնելու համար խնդիրներ ընդունուած
են, այնուամենայնիւ մինչև այժմ ու-
սուցչական խումբ չէ կազմւած և յայտ-
նի չէ, թէ ովքեր և երբ պէտք է կա-
տարեն, վերաբնութիւններն ու բըն-
նութիւնները:

— Ղուկասեան դպրոցի աշակերտու-
հիւների ծնողներից մօտեն են մեզ
և խնդրում տեղեկացնել, թէ երբ պէտք
է բացել Ղուկասեան դպրոցը: Այսու
յայտնում ենք, որ միանգամայն ան-
որոշ է այդ դպրոցի վիճակը:

— «Փայլակ»-ի անցեալ № 50-ում
գետեղւած պ. Գր. Տէր-Աւետիքեանի
«Գիւղատնտեսական դրոյցներ» վերնա-
գրով յօդւածում սպրդել են հետեւեալ
տաղադրական սխալները. «Murus Nig-
ras»-ի փոխարէն պէտք է կարդալ
«Morus Nigra Z.» և «1-ն յուլիսի
1915-ի» փոխարէն՝ «1-նյուլիսի 1916թ.»

ՂԱՐԱՐԱՐ

Թաղար (Շուշ. գ.) Օգոստոսի 27-ին
Հ. Թաղարեցի չարաւար Աւանէս Ա-
ռաքիւնը մտնում է Ղուկասեան գետը
լողանալու: Սակայն յորդ գետի ուժեղ
ալիքները ձգում են սրան ժայռի տակ
ու խեղդում: Հանգուցիալի դիակը հա-
նում է գետից Արմենակ Մարգարեանը:

ԿՈՂԿՆՈՒ

— Օգոստոսի 23-ին թիֆլիսում վախճանվել է 60-ական թվականների հասարակական գործիչ և ծանօթ մանկավարժ Մանգին Մանգինեանը և օգոստոսի 27-ին թաղվել է Պոլիվանքի պերեպանատանը: Հանգուցեալը իր գործունեութեամբ յայտնի էր թիֆլիսի հասարակութեանը: Նա «Մեղու Հայաստանի» լրագրի հիմնադիր Ստեփան քահանայ Մանգինեանի որդին էր: Հանգուցեալն իր կեանքի մեծագոյն մասը—47 տարի—ն իրեց մանուկների դաստիարակութեան գործին:

— Թիֆլիսի քաղ. վարչութեան մէջ եղած տեղեկութիւնները համաձայն, ներկայ տարւոյ յունւարի 1-ին քաղաքն ունէր 343,450 ազգաբնակչութիւն: Ներկայումս քաղաքը բռնում է 2826 քաղ. դեքետրին տարածութիւն, որից 1430 դեքետրին բռնում են շէնքերը, իսկ մնացած 1390 դեքետրինը՝ փողոցներ և հրապարակներ: Այդ տարածութիւնից քաղաքին պատկանում է 44 քառ. դեքետրին, որից 18 դեքետրինը բռնում են պոստպարտէզները:

ՌՈՒՍՏՈՍՏՆ

— Եղած տեղեկութիւնները համաձայն՝ ռազմական իշխանութիւնն օգոստոսի 22-ին Բարձրագոյնս հաստատած օրէնքի ուժով մտադիր է սեպտեմբերի սկզբին կանչել միայն հինգ սերունդ II կարգի երիտասարդ ռատնիկներ, այսինքն, այն անձանց, որոնք ռատնիկներ են համարւել 1916, 1915, 1914, 1913 և 1912 թ.թ. զինւորակոչութեան ժամանակ: Ռազմական իշխանութիւնը մի բացատրութիւն է հրատարակել զինւորական ատենաների համար, թէ ինչ կարգով պիտի յետաձգուին տրւեն հաւաքի ժամանակ միջնակարգ և բարձրագոյն դպրոցների ուսանողներին:

ՄԵՏԵՐԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Հինտրական բարենորոգումն Անգլիայում

Օգոստոսի սկզբներին Անգլիայում սկսեց ցուցակագրումն ամբողջ ազգաբնակչութեան, որով կառավարութիւնը ձգտում է պարզել, թէ որքան ակտիւ ուժեր ունի պատերազմական պատրաստութիւնների համար: Միւս կողմից այդ ցուցակագրումը շատերն համարում են իբրև առաջի նախապատրաստական քայլ ապագայում ծրագրող պարտադիր զինւորական ծառայութեան, որպէս դա ընդունւած է միւս պետութիւններում: Ինչպէս յայտնի է, Անգլիայում զինւորական ծառայութիւնը կամաւոր է, և ներկայ պատերազմի իւր ահռելի չափերով առաջադրում է անգլիական պետական ու հասարակական գործիչների առաջ, օր աւուր իրականացած տեսնել զինւորական պարտադիր ծառայութիւնը, որպէսզի նախաւոր լինի կազմ-պատրաստ լինել այդպիսի անակնկալ պատմական մոմենտներում: Ահա այդ ուղղութեամբ վերջերս Անգլիայում սկսել է պրօպագանդ և նախապատրաստում են հասարակական կարծիքը որպէսզի գիւրդին իրագործեն «ազգային ծառայութեան» հարցը, ինչպէս անանում են քաղաքական ու պարլամենտական շրջաններում զինւորակոչութիւնը: Եւ յիշելի այդ օրինագծի կուսակիցների գործը զգալի հեշտանում է պատերազմական բեմի վրայ կատարող գործողութիւններով: Գերմանական զօրքանակի առաջխաղացման իւրաքանչիւր քայլը ծառայում էր իբրև առիթ նորանոր

ազդեցության յօգուտ «ազգային ծառայութեան»: այսպէս էր վարչավարչի ու Կոմիտի անկման ժամանակ: Ազգեցիկ «Times» թերթի այդ առթիւ զբուռած յօդածները ոչ այնքան զբաղւած էին այդ դէպքերի ռազմագիտական գնահատութեամբ, որքան ձգտում էին ապացուցել, այդ փաստերի վրայ հիմնելով, թէ Անգլիային անպայման անհրաժեշտ է օր առաջ իրականացնել պարտադիր զինւորական ծառայութիւնը: Արեւելեան ճակատի վրա տեղի ունեցած դէպքերից յետոյ—ասում է «Times»-ը, արեւմտեան դաշնակիցների ուսերի վրայ, մասնաւորապէս Անգլիայի, ընկնում է աւելի մեծ, քան առաջ կարծում էին, բաժին «գերմանական վտանգի» վերացման գործում: Անգլիան չպէտք է այդ նպատակից հրաժարի: Առաջինը, ինչ որ նրան վիճակւում է անել, դա գերմանական յաջողութեան բարոյական էֆեկտի կասեցնելն է և դաշնակիցների հոգում մէջ եռանդ ներշնչել: Նպատակին կարելի է հասնել, երբ բրիտանական կառավարութիւնը յիշելով կը հրատարակի յայտարար, որով կազդարարվի մեր կողմից բոլոր զինւորական հասակի բնակիչներին, թէ նրանք ենթակա են զինւորական կամ մի այլ օրէնքի ծառայութեան, որը կը նշանակի կառավարութիւնը: Այսպիսի քայլով կառավարութիւնը պէտք է ցոյց տայ Գերմանիային, որ յանուն իրաւունքի և արդարութեան մղւած պատերազմում չկան զոհեր, որոնց առջև կանգ առնէին բրիտանացիները:

Պ Ե Տ Ե Ր Ե Ջ Մ

ՀԵՌԱՅԻՐՆԵՐ

(Պետր. Նո. գործ.)

ԳԵՐԵՎՈՅՆ ԶՕՐԵՆՐԱՄԵՆՏԱՐԻՐԵՆԿԻՑ

Օգոստոսի 3-ին Բիգայի և Ֆրիդրիխշտադտի շրջաններում թնդանօթային կոխ և մանր զօրամասերի ընդհարում է: Եակոբշտադտի մօտ մեր զօրքերը օգոստոսի 29-ի առաւօտից յարձակման դիմեցին և յամառ կռիւներ սկսեցին Պեկստերն գետի վրայ: Դիւնայի ճանապարհներում թշնամին արեւմտեան կողմից օգոստոսի 29-ին յարձակման է դիմել երեք ուղղութեամբ. վերջին ուղղութեան վրայ—Վիլկովիցից Եացինս մեր զօրքերը, թշնամու գերագանց ուժերի հետ յամառ կռիւ բռնելուց յետոյ, յետ քաշեցին Օզէն-Դոսեատա շրջանը: Սկսեց տայի և Վիլկայի միջև ևս թշնամին դիմեց վճռական յարձակման: Մեր զօրքերը, չնայած գերմանացիների չափազանց յամառութեան, շարունակում էին կրակի ուժով և հակայարձակութիւններով յետ պահել նրանց: Սկիզբի շրջանում թշնամին օգնական զօրք ստացաւ: Գերմանացիներից գերի ենք վերցրել մի սպայ և 101 զինւոր, հինգ գնդացիներով: Գերիների ասելով՝ գերմանացիները չափազանց յոգնել են վերջին կռիւների պատճառով: Նրանց կորուստները, միմիայն սպանւածներով, վերջին երեք օրը հասնում է իւրաքանչիւր վաշտին 100 հոգի: Ի նկատի ունենալով, որ մեր բանակները նեմանի վրայ և նրանից հարաւ

դուրս ընկած գիծ են կազմում, վճռեցինք քիչ յետ քաշել՝ շարունակելով թշնամու գործերի առաջը բռնել: Ներքին Ձէլվեանկի մօտ թշնամու կատաղի յարձակութիւնները յետ էին մղւում մեր կողմից օգոստոսի 28-ին ամբողջ օրւայ ընթացքում: Ձէլվի մօտ մեր կրակը ոչնչացրեց թշնամու հրետանին: Բարանովիչի շրջանում թշնամին կուռւմ է մեծ չափի թնդանօթների օգնութեամբ: Այստեղ մենք վերցրել ենք մօտ 400 աւստրիացի և գերմանացի, 4 գնդացի և փամփուշտների սայլակներ: Կօլի շրջանից թշնամին ձգտում է առաջանալ դէպի արեւելք զոյգ ասփերով: Բովէնի շրջանում թշնամին ուժեղանալով շարունակում է առաջ արշաւել: Յարձակութիւնները շարունակւում են Վերի Գօրինի ասփերում, բայց անյաջող աւստրիացիների համար, որոնք յետ են չարտւում՝ մեծ կորուստներ կրելով: Մեր վերցրած 200 աւստրիացիներից 40 հոգին կամաւոր կերպով են փախել մեր խրամատները: Տարնօպօլի շրջանում յաջող կռիւներ ենք մղւում: Քաղաքից հիւսիս օգոստոսի 29-ին գերի ենք վերցրել 91 սպայ և 4200 զինւոր, որոնց մէջ կան նաև գերմանացիներ, 9 գնդացի և ուրիշ պատերազմական աւարներ: Թշնամու յարձակութիւնները յետ են մղւել նրան մեծ կորուստներ պատճառելով: Տարնօպօլից հարաւ մեր զօրքին մեծ օգնութիւն հասցրին զրահապատ աւտօմօբիլները: Օգոստոսի 30-ի առաւօտից Տարնօպօլից հարաւ մեր զօրքերը անցան յարձակման: Սերէտի վրայ, Տլուստէ շրջանից, աւստրիացիները շարունակում են յետ քաշել Դենստրի կողքերով: Մեր հետապնդումը շարունակւում է յաջող կերպով. վերցրել ենք շատ գերիներ:

Սև ծովում, Չաուդա հրանդանի մօտ մեր պահակ խումբը հրացանաձգութեան բռնեց թշնամու սուզանաւի հետ, որը շտապով հեռացաւ: Ընդհանրապէս մենք շարունակում ենք իրագործել մեր ծրագիրը՝ օր օրի վրայ լաւացնելով մեր բանակների դիրքը:

Կովկասեան զօրքանակի շտաբից Օգոստոսի 29-ին Մերձծովեան շրջանում հրացանաձգութիւն է: Օլթիի ուղղութեամբ Բարակէտ սարը կրակ բաց անող թուրքերը՝ մղւել են դէպի Զորոխ:

Մանազկերտից արեւմուտք և Կուպկանի շրջանումը ընդհարում է տեղի ունեցել մեր խուզարկուների և քրդերի միջև:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Շուշի, 1 սեպտեմբերի «Փայլակ» լրագրի 50 համարում «Մի բացատրութիւն» կողմ վերնագրի յօդածագիր «Ն.» գրում է, թէ վերջին օրերի հացի պակասութիւնը հետևանք

չպէտք է համարել ալիւրի պակասութեան, այլ հացափաճանների ախորժակի բացելուն և թէ քաղաքային ինքնավարութիւնը իր տրամադրութեան տակ ունի բաւականաչափ ալիւր, որը վաճառւում է մինչ այժմ եղած սովորական գներով: Եւ իբրև քաղաքային վարչութեան անդամներից մէկը հարկ եմ համարում բացատրել «Ն»-ին և նրա ընթերցողներին, որ մեր քաղաքային ինքնավարութիւնը, սկսած մայիսի 7-ից, այսինքն իմ պաշտօն ստանձնած օրից մինչ հիմա, ալիւրի, այն էլ «բաւականաչափ» պահեստ չի ունեցել և ոչ էլ ալիւր է ծախել արժան գնով և այժմ էլ չունի մի քսակ անգամ ալիւր: Ընթերցող է, մի ոմնականական Աստուածատուր Ստեփանեան մի 3—4 վագոն ալիւր է բերել քաղաքս և քաղաքապետից թոյլտւութիւն է ստացել ալիւրը ձրիաբար դարսելու ինքնավարութեան տան ներքի յարկումը և ծախելու քաղաքային ալիւրի անւան տակ, բայց այդ ալիւրը սպառւել է յուլիսի վերջերին և անցեալ ամբողջ օգոստոս ամսի ընթացքում պ. Ստեփանեանը չի կարողացել ոչ վագոն ստանալ և ոչ էլ ալիւր հասցնել քաղաքս, չնայած ուղարկւած գործարած ջանքերի, թէ հեռագրով և թէ պաշտօնական թղթերով: Ուրեմն պ. «Ն»ի դրածը, թէ վերջի օրերի թրած հացի պակասութեան ժամանակամիջոցում ինքնավարութեան տանը բաւականաչափ ալիւր է եղել և վաճառւել ու վաճառւում է սովորական գներով, ճշմարտութիւնից բոլորովին զուրկ է:

Քաղաքային վարչութեան անդամ Լեւոն Վարդանյան

Գորիս, 16 օգոստոսի Խնդրում եմ յարգելի «Փայլակում» տեղ տաք հետեւեալ գրութեան:

Ահա մօտաւորապէս հինգ տարի է, որ ես կազմարարի պաշտօնով ծառայում եմ Գորիսի «Սասուն» տպարանում: Ծառայութեան ընթացքում ստացել եմ զանազան չափով վարձատրութիւն, սկսած ամսական 8 ռուբլուց մինչև 20 ռ. բայց որովհետև երբեմն տպարանը ունեցել է շտապ գործեր, ուստի ինձ ստիպել են աշխատել նաև երեկոները առանձին վարձատրութեամբ:

Անցեալ տարւոյ սեպտեմբերի 5-ից մինչև դեկտեմբերի 13-ը այդպիսի երեկոյեան աշխատանքների համար տպարանը մնացել է ինձ պարտ 30 ռ., որի համար քանիցս խնդրել եմ տպարանի տէր պ. Մեարոպ Փարսեանցին, բայց նա միշտ այսօր-էգուց ձգելով այդ գումարը պահել է մինչև օրս: Ներկայ օգոստոսի 6-ին նորից խնդրում եմ իմ վարձատրութիւնը, պ. Փարսեանը ինձ ստիպում է նախ վերջացնել առաջիկայ ուսումնական տարւոյ դասագրքերի կազմելը. ես չեմ համաձայնւում, քանի որ անցեալ ուս. տարւոյ դասագրքերի կազմելու փողը չէի կարողանում ստանալ: Այս բանը ի հարկէ դուր չէ գալիս մեզ նման խեղճ կազմարարների հաշուով ուղեւորող Փարսեաններին, և նա փայտ վերջնելով ծեծում է ինձ, եւ այդ բանի համար դիմում եմ տեղական ոստիկանութեան, որը ինձ ուղարկում է բժշկի մօտ վերականգն ստանալու: Թէև բժշկ պ. Պարոնեանը ինձ վկայական արդէն տւել է, բայց ես առանց կօպէկի ուր կարող եմ դիմել. ահա ինչու Գորիսի տպարանատէրերի վարմունքը դնում եմ հասարակութեան և ընկեր բանւորների առաջ:

Լեւոն Գեորգեան

Խմբ.-հր. Լ. Վարդապետեան

Печатать дозволено военной цензурой